

Notes

1 El *P&V* s'emmarca en un espai temporal mitjançant referències dinàstiques (AF pàgs. 65-66), en un marc geogràfic concret (Viana del Delfinat) i els antropònims són creïbles: pertany al grup de les novel·les d'aventures realistes dels segles XIV i XV caracteritzades per Várvaro (2002: 156-158). Al pròleg de la versió llarga en francès, el compilador La Cepède s'hi refereix en aquests termes: «*la matiere me semble estre bien raisonnable et asses creable*» (Kaltenbacher 1904: 392). Càtedra (1986: 22-25) observa que, malgrat l'aparença de realisme de l'obra, no s'han identificat ni els personatges ni els fets que s'hi exposen. De fet, no existí cap delfí anomenat Godofré o Jofre abans de la unió amb França; ni tan sols hi hagué un delfinat durant el regnat de Carlemany, «el gran emperador Carles», fill de Pipí el Breu; el nomenament de Felip VI com a cap de croada es produí el 1333, per tant, cinc segles després de la mort de Carlemany, igual que l'empresonament del delfí Humbert II durant una expedició a l'Arxipèlag, 1345-1347 (Coville 1941: 483) o la visita del rei de Xipre i de la Petita Armènia a França el 1363 (Várvaro 2002: 157). Càtedra (1986: 14) situa la trama l'any 1271, com l'edició castellana de Burgos (Kaltenbacher 1904: 670-688s). Aquesta data pot assenyalar una refosa del text l'any 1371, durant el regnat del Carles V de França, el Savi (Càtedra 1986: 57). Apareix el motiu bíblic del fill tardà (Isaac, Joan Baptista) que esdevé un motiu universal (*Blanquerna* I.1). La paternitat llargament desitjada suggereix el gran amor del delfí per Viana, que es manifesta en §1, §4, §38, §41, §49, §61, §73; per contrast, encara destaca més la crueltat del càstig imposat per no respectar l'autoritat paterna (per al motiu de la crueltat paterna, Thompson 1966: VI, S11). L'esquematisme en el tractament dels personatges a la versió breu subratlla el contrast entre el pare amorós i la crueltat de l'autoritat. El nom de ciutat per designar els protagonistes es troba en novel·les com el *Grisel i Mirabella* i res no sembla indicar que, com proposa Saavedra (1876: 13-14), sigui una al·legoria de la unió del delfinat (Càtedra 1986: 22-23). París i Viana són instruïts en l'ambient de la Cort: Viana no només és bella, sinó que posseeix coneixements de lletres i de música, igual que París (§2). A la versió castellana (pàg. 671) es detalla l'educació de Viana. Al *C&G* també es descriuen Curial i Càmar com a persones instruïdes en habilitats pròpies del món cortesà. Si en els discursos de Càmar s'hi amaguen Plató, sant Jeroni i Virgili, als diàlegs de la versió llarga Viana cita *La consolació* de Boeci, enamorats clàssics i referents religiosos, erudició que no mostra a la versió catalana. Nerguis (*Jacob Xalabín* cap. 4) també és una jove graciosa i instruïda. Per a l'educació dels cavallers, Espadaler (1984: 209-212).

2 Els protagonistes del P&V són joves en edat de casar-se, el tema ja no és la *fin'amor* trobadoresca (Várvaro 2002: 165). A la versió castellana (pàg. 671), Viana té 12 anys i París, 25. Apareix el motiu del confident amorós, que possibilita l'expansió sentimental: Edoardo amb l'equivalent femení, Isabel. Al C&G Melcior de Pando i l'abadessa fan aquesta funció; Tirant compta amb Diafebus i Carmesina amb Estefania; Jacob Xalabín té Alí Baxà i Nerguis, la cambrera; Oliveros de Castella, Artús d'Algarve (inseparables: cap. 4-5); la Fiammetta, la dida; la bella Magalona, l'ama (*Pierres*) i Leriano, l'Autor (*Cárcel de amor*). El P&V es resol amb les noces dels protagonistes i dels confidents. Al C&G també hi ha un matrimoni entre Galceran de Mediona i Festa. Així com Làquesis s'oblida de Curial quan es casa amb el duc d'Orleans, Edoardo oblida l'estimada de Brabant quan es casa amb Isabel. París, en canvi, és víctima de la passió amorosa (§2, §22, §32, §36, §42, §48, més desenvolupada a la versió llarga), però, com el *fenhedor*, vol celar els seus sentiments (Riquer 1975 I, §80). París és conscient de la desigualtat social que hi ha entre ell i Viana. S'insisteix en el concepte de desigualtat en §3, §30 i §32. Les relacions amoroses entre persones de diferent estament difícilment triomfen. Els enamorats han de vèncer innombrables obstacles i superar les interferències de personatges que s'oposen al seu amor (el delfí, els envejosos de la cort de Montferrat al C&G). Els desenllaços possibles són tres: el fracàs de l'amor (*Cárcel de amor*), la mort dels enamorats (*La Celestina*) o el matrimoni (P&V, C&G). Gràcies a les habilitats cortesanes, París aconsegueix ser mereixedor de Viana. El final feliç mostra l'actitud de l'autor respecte l'amor en el matrimoni. París és vassall natural de Viana abans d'esdevenir-ne vassall amorós. Jacob Xalabín es declara servent de l'estimada (cap. 4). Aquest motiu és el motor literari del C&G i del *Jean de Saintré* (Riquer 1990: 66 i 68). També hi ha desigualtat amorosa al *Tirant*, al *Fronchino e Brisona*, a *La Celestina*, al *Pierres* i al *Fraire de joi*.

3 El secret d'amor prové de la tradició trobadoresca, en la qual s'oculta el nom de l'estimada mitjançant el *senhal*. En la novel·la cavalleresca, el cavaller manté l'anonimat en els tornejos en què participa per amor de la dama. En aquest cas, París no es descobreix perquè coneix les conseqüències d'un amor desigual. Curial també cantarà la *Cançó de l'aurifany* a la Güelfa sense revelar la seua identitat. Es tracta d'un motiu present al *Lancelot* i al *Tristany en prosa*. L'activitat musical s'inscriu dins dels entreteniments cortesans. La curiositat del delfí i la seua família per conèixer la identitat de París (també en §5, §10, §21) és la mateixa que al C&G susciten Curial i el rei Pere a la cort del rei de França (II.21.2); que la del senyor de Palàcia al *Jacob Xalabín* (cap. 4)

i que la de la família reial anglesa pels quatre cavallers misteriosos al *Tirant* (cap. 71). Per aquest motiu, el delfí organitza una festa de sonadors i cantadors: l'ambient devia ser semblant al del *Tirant* (cap. 45) o al de les festes de la gaia ciència.

4 París es presenta com a vassall del delfí, però amaga el seu amor desigual per Viana. Edoardo adopta per primera vegada l'actitud de conseller (§7, §12, §22, §35, §47), com també l'adoptarà Isabel amb Viana (§26, §34), tot i que ella és independent i està dotada d'iniciativa pròpia, Galmés, 1970: 47 (§32, §34, §35, §38). París i Edoardo es veuen obligats a defensar-se (al *C&G* II, Curial, com a cavaller errant, es defensa en combats a ultrança).

5 Viana s'enamora de París sense conèixer-lo (Thompson 1966: VI, T11). Aquest motiu el trobem a Jaufré Rudel («Non sap cantar qui so non di», vv. 7-12) i, més endavant, al *Fraire de joi* (vv. 50-52), on el protagonista s'enamora d'oïda. París es deixa emportar per la malenconia, estat d'ànim que causa l'humor sec i fred i que pot, fins i tot, provocar la mort. És una de les conseqüències del desig impossible. Al §6, Viana també resta «pensosa». Quan l'Autor de la *Càrcel de amor* (cap. 7) veu Laureola pensativa en lloc de festejar pensa que està enamorada de Leriano. A l'edat mitjana la passió amorosa figurava als tractats mèdics, com el *Tractatus de amore heroico*.

6 Als *Remedia amoris* Ovidi proposa fugir de l'ociositat com a remei per a l'amor, en canvi a l'edat mitjana no només era preceptiu que s'esbargissin els enamorats per guarir-se, sinó que els jocs eutrapèlics eren aconsellables per a tothom per raons de salut. Hom pensava que les emocions (els accidents de l'ànima) afectaven el cos. A l'*Ètica* Aristòtil argumenta que és necessari entretenir-se per reposar del treball (Olson 1982: 95-98). Per aquesta raó el delfí convoca un torneig. El marit de la Fiammetta prova, sense èxit, la mateixa cura per a l'esposa. El torneig convocat pel delfí és de caire esportiu, com el que organitza el rei de França a Melú al *C&G*. A les novel·les cavalleresques, és habitual combatre «per amor de dames». Els §3, §6-9, §11-19 i §30-32 són els únics que mostren la plenitud de la vida cortesana, present a la cort del rei Artús, al *Tirant* i al *C&G* a la cort imperial i a la del rei de França, però hi és absent l'element irònic. La breu enumeració dels noms i llinatges dels participants al torneig es troba en altres novel·les del s. XV (*C&G* II.13.6). La versió castellana presenta diferències en l'enumeració dels cavallers: Antoni passa a ser el fill del comte Isnaldo, mentre que Assallon és nét del comte de Provença. En canvi, a la versió llarga (pàg. 403) només se n'indica la procedència. Es tracta d'un torneig sense bàndols (com al *C&G* III) en què el millor cavaller s'endurà el premi. París rep l'escut de cristall i la garlanda.

L'«escut de cristall» devia ser ornamental. De fet, a l'edat mitjana el cristall es considera una pedra preciosa. Perseu occí la Medusa gràcies a un escut que en reflectia el rostre, però era de bronze (*Metamorfosis* IV, XII, «Medusa»). La «garlanda» és una diadema (*DCVB*). El *Llibre de meravelles* (VII.4) diu: «La filla de un rey jugava ab donzelles en un verger, e han posada sa garlanda d'aur e d'argent e de pedres precioses en la branca de un arbre», on és palès que es tracta d'un objecte de valor, digne d'una princesa. A la *Crònica* de Muntaner (cap. 29) la rep el rei Pere, Curial és recompensat amb un rastell d'or i pedres precioses, al *Tirant* també s'enumeren diversos premis de competicions (cap. 45-49) i a l'*Espill* el protagonista s'enriqueix amb els premis.

7 «Vestit amb armes blanques» vol dir cobert de cap a peus amb una armadura d'acer. El motiu literari del cavaller d'incògnit, sense cap senyal, es documenta des del *Lancelot en prosa*; a la *Tragèdia de Lançalot*; a *El cavaller del lleó* (pàg. 113), a la *Crònica* de Desclot (104.1.19-21); al *C&G* (II i III) i al *Tirant* (cap. 70-73).

8 Els «tapins» eren sabates femenines de tela fina. El «brial» era un vestit femení medieval de seda o d'una altra tela rica, *Tirant* (cap. 60). En aquest cas, de «domàs burell», és a dir, de seda o cotó fosc i amb dibuixos. El burell és el color de les vídues, per això l'estendard de Curial és burell i negre. Les «manades de fe» brodades al vestit són ramets de fe, una planta de fulles lineals i de flors vermelles de l'espècie *trifolium incarnatum*. Hi ha «maragdes», verdes, a les fulles i a les flors, «balaixs» (pedra preciosa de color rosa) i «robins» (vermells). A la vora de la faldilla i al «cabeç», part superior d'una túnica, hi ha incrustada una inscripció amb or. El «brocat» és un teixit de seda amb fils d'or o d'argent (*Tirant* cap. 44) i la «llogassa» decora els caps de les dones. L'«arnès blanc» dels cavallers és una armadura d'acer. Aquest vocabulari està documentat al *DCVB*. El preciosisme en la descripció dels vestits, també en §28. Hi ha descripcions similars a *La faula*, vv. 227-291; al *C&G* I.14.1 i al *Tirant* cap. 67 (Vergés 1994: 83). Les inscripcions proverbials en vestits, tendes i complements també es troben al *C&G* (I.14.21) i al *Tirant* (cap. 85 i 107). Si bé a la versió castellana aprofundeix més en els detalls cortesans, no hi ha una descripció dels vestits com la del text català. Viana, com a bona enamorada, intueix qui és l'estimat, que identifica al §21, com la Güelfa al torneig de Nostra Dona, Ginebra (*Lancelot en prosa*) i Isolda (*Tristany*).

9 El cavaller ha de saber dosificar les forces: *C&G* (II.37.13), *Tirant* (cap. 59).

10 Mentre els cavallers s'enfronten, a les llotges hi té lloc el combat de la bellesa de les dames (per al tractament de la bellesa en la literatura, Curtius 1999: 260-262). És un lloc comú de les novel·les cavalleresques, *C&G* (II.17.12, 18.4, III.40.2-3). Com ocorre

al *C&G* (III.18.4), l'enfrontament de les llotges repercuteix en el camp de batalla, ja que els cavallers defensen la bellesa de la dama que estimen. El rei és el jutge del torneig, per tant, qui dicta i vetlla perquè es compleixin els reglaments.

11 Al segon torneig els cavallers s'enfronten per bàndols, segons la dama que estimen més bella, de manera semblant a la forma en què al *C&G* s'havia de dur a terme el torneig de Melú: els cavallers havien de combatre per colors, segons l'estat (donzella, casada, vídua) de la dama a qui estimaven, tot i això, el torneig acaba reorganitzant-se segons si els participants són francesos o no. Les dames per qui es combat són: Floriana, filla del duc de Normandia; Constança, germana del rei d'Anglaterra i Viana, precisament les tres dinasties que s'enfronten a la guerra dels Cent Anys (1337-1453). París, al §20, és caracteritzat com a «cavaller de França», tot i que el Delfinat no s'uneix a França fins a l'any 1448. L'ambient del torneig és, però, com demana el rei: esportiu.

12 Per al motiu del cavaller d'incògnit, nota 7.

13-14 Breu descripció dels preparatius del torneig, molt més extensos al *C&G* o al *Tirant*. El rei de França apel·la a la cortesia, que es regeix pel seu propi codi de valors, és el món de la cort artúrica. Segons *La faula*, amb la mort del rei Artús morí la cortesia (el lloc comú del *mundus senescit*: tot temps passat fou millor, Curtius 1999: 143-149), però a les novel·les cavalleresques el protagonista encarna els valors representats pel rei Artús (al *C&G*, Pere el Gran i Curial). En tot el *P&V*, aquest concepte apareix set cops (§14, §17, §30, §53 dos cops, §63 i §68), referit a París, al duc de Borgonya (el rival amorós, motiu poc desenvolupat), al consell del delfí i a Viana, que ha comès una descortesia. A la versió llarga els personatges qualificats de cortesos són més nombrosos.

15 S'observa el realisme en els noms i títols, recurs de la novel·la cavalleresca per imitar les biografies de cavallers reals dels s. XIV i XV (Riquer 1990: 65-70). No corresponen, però, a personatges històrics. Al bàndol de Floriana: Joan I (mort el 1419) fou comte de la vuitena dinastia de Flandes. El nom de Felip per al nebot del rei de França és creïble, atesa la tradició d'aquest antropònim entre els governants francesos. Del fill del duc de Borgonya, presentat amb la mateixa perífrasi que el pretendent de Viana (podria ser-ne el germà), no se'n diu el nom (a la versió castellana, Arnaldo a la pàg. 678 i Tomàs a la 679), però cal remarcar que defensa la bellesa de la rival de Viana. A la versió llarga el fill del duc de Borgonya no participa al torneig, només el nebot, sota la bandera de Floriana; aquest detall dotaria el relat de més coherència interna. Els ducs de Borgonya lluitaren contra França a la Guerra dels Cent Anys fins al tractat

d'Arràs (1435), pel qual la corona francesa obtenia el ducat de Borgonya a canvi de renunciar a Flandes. No hem pogut identificar la procedència del fill del comte Isnaldo, que tampoc figura a la llarga llista de cavallers de la versió francesa. Jofre de Picardia, fill del comte de Picardia, que s'enfronta amb París, esdevé Casil, fill del duc de Picardia a la versió llarga. La Picardia és una regió del nord de França, disputada per França a Anglaterra durant la guerra dels Cent Anys, fins que fou incorporada a la corona francesa. Partidaris de Constança: Frederic de Valois, la dinastia Valois és una dinastia reial francesa que governà a França del 1328 al 1498. Joan, germà del rei de Bohèmia (Txèquia), que forma part de l'Imperi. El nom de Joan no és estrany en aquestes contrades: el primer rei de Bohèmia de la dinastia dels Luxemburg (1310-1346) se'n deia. Mentre que el fill del duc de Borgonya combat per defensar Floriana, el germà ho fa per Costança. Enric I el Guerrer (1190-1235) fou el primer que ostentà el títol de duc de Brabant (Països Baixos), on viu l'estimada d'Edoardo. A la versió llarga se l'anomena Joan, nom de diversos membres d'aquesta dinastia. Al bàndol de Viana: Origo, fill del duc de Borbó, ducat francès creat l'any 1327; l'antropònim és italià: Arrigo, com el del pare de París (Càtedra 1986: 33), en canvi, a la versió llarga s'anomena Enric. Va acompanyat del fill del rei d'Anglaterra, nebot de la dama, Edoardo a la versió llarga (Eduard I, 1272-1307, fill del rei Enric III d'Anglaterra; Eduard II, 1307-1327, fill de l'anterior; Eduard III, 1327-1377, fill d'Eduard II). A la versió llarga misser Jacobo es diu Jacques. El fill del marquès de Montferrat, el focus de producció trobadoresca més important d'Itàlia (el trobador Raimbaut de Vaqueiras era al servei de Bonifaci de Montferrat). El llinatge de Gaunes és de procedència artúrica. Els Perellós eren un llinatge noble, vescomtes del Rosselló, molt lligats a la corona francesa. Destaca Ramon Perellós, l'autor del *Viatge al purgatori de Sant Patrici*. El ducat de Normandia fou annexionat a la corona francesa l'any 1259. Els «paraments» eren els draps amb què es guarnien els cavalls per a les festes i la guerra i les «cimeres» eren un plomall amb una figura d'animal o un altre ornament que coronaven la part superior de l'elm (DCVB).

16 Combats u contra u. Els fets d'armes tenen molta menys importància a novel·les com el *Fronchino i Brisona*, la *Fiammetta* i el *P&V* que al *C&G* o al *Tirant*, on determinen l'ascensió social dels protagonistes. En canvi, al *P&V* les armes no influeixen de manera decisiva en la trama: París és un cavaller ja format (§22), Viana se n'enamora abans dels dos únics tornejos descrits, els fets d'armes de Brabant (§22) només s'esmenten, no hi ha referències sobre les accions de París com almirall durant

les croades, els tornejos en motiu del matrimoni dels protagonistes formen part de l'ambient esportiu i cortesà que afegeix el testimoni *B*. La cavalleria és només un marc sociocultural: a diferència de Curial o Tirant, París no triomfa amb gestes, sinó gràcies a les habilitats cortesanes (sonador, falconer, aptituds socials) i a l'ús de l'enginy (motiu present també al *Tirant* (cap. 12, 14, 24 i 25). El tractament accessori dels fets d'armes es documenta a la *Càrcel de amor* i en novel·les de cavalleria com el *Floris i Blancaflor*, en què els enamorats han de vèncer les dificultats per arribar al matrimoni.

17 La discussió tècnica del combat és pròpia del món cavalleresc. A la versió llarga, el debat que s'origina és més detallat (pàg. 442). El *C&G* narra una polèmica similar (II.22.12). Resposta cortesa de París al rei. Al *Tirant* (cap. 73), l'ermità discuteix sobre les armes de combat amb la companyia del protagonista, mentre que al cap. 84 es debat si un cavaller A, que ha jurat no fer armes fins a combatre contra un altre cavaller B, pot defensar-se de traïdoria abans que tingui lloc el combat acordat. El jutge de camp proclama el vencedor del combat (*Tirant*, cap. 68).

20 Per a l'anonimat del cavaller, nota 7.

21 Per a la curiositat de Viana, nota 3. Per al reconeixement, nota 8. Síntomes de la passió d'amor en Viana: tristor, plany i pensar constantment en l'estimat.

22 El món cavalleresc es regeix per unes regles pròpies. L'orde de cavalleria gaudeix de prestigi, fins al punt que l'estatus de cavaller és preferible al del clergue per a una determinada classe social. La visió negativa de l'estament eclesiàstic respecte de la cavalleria es reflecteix en el patiment de misser Jacobo perquè son fill no entri al clergat. Al *C&G*, just abans de començar el combat entre Sanglier i Curial els cortesans menyspreen un frare que pretén evitar-lo (II.37.4) i al llibre III, el protagonista descarta el model de vida monacal de Sanglier. Edoardo proposa a París un viatge eutrapèlic per pal·liar els efectes de la passió d'amor, nota 6. Els preparatius per a un viatge llarg són un altre lloc comú de les novel·les cavalleresques (*C&G*), reapareix a §36. Als s. XIV i XV els falcons són un animals de luxe i el càrrec de falconer de la cort gaudia de molt de prestigi (Torró 2004 i 2005). Frederic II de Sicília escrigué un tractat de falconeria (*De arte venandi cum avibus*) i a la corona catalanoaragonesa se'n coneixien diversos (Querol inèdit).

23 Misser Jacobo emmalalteix de malenconia. A l'època medieval es creia que els desequilibris de les passions de l'ànima desencadenaven malalties físiques (§46, §72). La visita dels senyors al vassall és un acte de cortesia, també palesa en §15.

25 Viana reconeix la coberta del cavall que París havia portat al primer torneig i s'altera tant que té dificultats per mantenir-se dreta (igual que Làquesis al *C&G* I). A la versió llarga, que amplia els elements sentimentals, París es desmaia després del comiat, pàg. 507. Emmalaltir d'amor és un tema present, a més del *C&G* (Càmar), al *Filocolo*, a la *Fiammetta*, al *Tirant* (cap. 118), al *Pierres* i a la *Cárcel de amor*. Viana reposa al llit de París, igual que Curial dorm al llit de Làquesis al llibre I. Deixar el propi llit als hostes és un acte de cortesia present a la novel·la artúrica.

26 Si París sempre segueix els consells d'Edoardo, Viana reprèn Isabel quan hi està en desacord. Aquests diàlegs tensos s'acosten als de la *Fiammetta* amb la dida i al de Làquesis amb sa mare. En ambdós casos l'enamorada argumenta contra la consellera assenyada i, en el darrer, justifica el valor del cavaller, sense tenir-ne en compte l'estatus.

27 L'espera de la dama és un motiu sentimental poc desenvolupat al *P&V*, procedent de la tradició clàssica (Penèlope). També figura al *C&G*, *Fronchino e Brisona*, *Fiammetta*, *Pierres* i *El cavaller del lleó* (pàgs. 63-66). El temps transcorregut entre la descoberta i el retorn es resumeixen en una línia. A la versió llarga, la mare de París no recorda que Viana havia entrat a la cambra del fill, de manera que es corregeix un element que podria fer trontollar la coherència de la trama (Cátedra1986: 46-47).

28 A l'edat mitjana es pensava que l'amor entrava pels ulls. Al *C&G* el protagonista s'enamora de Làquesis només veure-la: ella porta un vestit brodat amb ulls i llaços, ja que és a través dels ulls que lliga els enamorats. La *Fiammetta* s'enamora de Pàmfilo a través del joc de mirades que té lloc durant la missa. Viana ja s'havia enamorat de París d'oïda, però l'efecte que li causa veure'l referma el seu amor.

29 Per a la confessió dels pecats (Thompson 1966: VI, V20). El bisbe de Sant Llorenç (a la versió llarga, de Sant Vicent) fa el paper de mitjancer involuntari de la primera cita (a *Pierres* és l'ama de Magalona, p. 18-29; al *Jacob Xalabín*, la cambrera de Nerguis, cap. 4-5; al *C&G*, Melcior de Pando i l'abadessa; la *Celestina* a l'obra que porta el seu nom; al *Tirant*, Plaerdemavida i Diafebus; a la *Cárcel de amor*, l'Autor). Galmés (1970: 45) enumera altres novel·les on el clergue representa aquest rol. Al *P&V* els clergues sempre són personatges auxiliars (§36, 62), com al *Tristany* i al *Lancelot*.

30 A diferència del *Pierres* (pàgs. 29-32), l'encontre es produeix en presència de la confident, com al *Jacob Xalabín* (cap. 8). París reconeix el vassallatge que deu a Viana. És Viana qui, igual que Carmesina (*Tirant* cap. 126) pren la iniciativa en el diàleg amorós, fent que París li confessi «lo amar en estrem» que el crema. Ambdues empen

la mateixa fórmula: «[us demano/us torn a pregar] per la cosa que més amau», és a dir, per elles mateixes. La dama decideix les condicions de les trobades. Viana imposa a París el secret amorós (*C&G* I.6.7; *Pierres*, pàg. 31; *Lais*, «Lanval», pàg. 63), motiu de la lírica trobadoresca. La dama regeix la relació amorosa, per a la desigualtat d'aquest amor, nota 2.

31 La figura dels *lausengiers* que demanen la discreció dels enamorats, rerefons cultural de la *fin'amor* que es troba en altres novel·les cavalleresques (Riquer 1975, I, §86).

32 L'enamorat viu en un estat de patiment constant, de manera que els moments de felicitat amorosa d'aquestes novel·les són efímers. *Pierres* i *Magalona* mantenen una relació feliç en secret fins que l'estimat se'n va a la cerca de l'anell que havia regalat a la dama. La *Fiammetta* té una relació adúltera amb *Pàmfilo* fins que ell parteix a la casa paterna. Fins i tot *Tristany* viu un parèntesi de felicitat amorosa al castell de la *Joieuse Garde*. La cerca secreta de marit sense que la interessada n'estigui al corrent també apareix al *C&G*, quan els envejosos demanen el consentiment del marquès de *Montferrat* per trobar-li un pretendent a la cort del rei de França. Al *Tirant* (cap. 100) es descriuen les negociacions del pare de *Ricomana* amb els pretendents. L'expansió sentimental de París en aquest monòleg (amb nombroses exclamacions i preguntes retòriques) correspon al que *Ribera* (1994: 289-306) afirma a propòsit del sentimentalisme al *C&G*: «mentre se sol treballar sota el convenciment que a les lletres catalanes no hi ha una canònica novel·la sentimental, aquesta potser està en els episodis intercalats entre la matèria cavalleresca de l'esmentat *Curial e Güelfa*». El plany de París reuneix diversos motius literaris: a. la dama inassolible de la poesia trobadoresca; b. la fortuna del *C&G* i el *Filocolo*), *Frakes* 1988; c. la representació clàssica de l'Amor cec; d. la metàfora clàssica de l'experiència amorosa com una navegació, present al *C&G* i al *Filocolo* i provinent d'Ovidi (*Badia-Torró* en premsa); e. el codi propi dels enamorats, fora de les normes socials (amor cortès); f. el morir d'amor. El text de *Burgos* resumeix aquest monòleg en mitja línia. *Viana* consola París assegurant-li que per amor oblidaria la família, de fet, ho posa en pràctica per primera vegada quan decideix fugir amb l'estimat, igual que ho fan la germana del senyor de *Satalia* (*Jacob Xalabín* XI), *Magalona* (*Pierres*, pàgs. 44-45) i *Zoraida* (*Quixot* cap. 40-41). Aquest fragment és el més teatral de la novel·la, narra com París es plany del casament de *Viana* mentre va caminant pel carrer, fins que arriba on solia trobar-se amb l'estimada,

que en veure'l preocupat n'hi demana el motiu. S'acosta a les escenes de diàlegs, encontres i anades i vingudes per la ciutat de *La Celestina*.

34 Per al contrast Viana-Isabel, nota 26. Expansió sentimental de Viana a la versió de Burgos.

35 La fugida dels enamorats és un motiu literari que comparteix amb el *Jacob Xalabín* (cap. 11) i el *Pierres* (pàgs. 44-45). A la primera novel·la (cap. 4) també és el confident que adverteix el protagonista del perill que corre i de la necessitat d'exiliar-se. Una de les dues condicions que Viana imposa a París és la continència fins al matrimoni (*Pierres*, pàg. 71, Carmesina al *Tirant*). La defensa de la virginitat de la dama és tractat extensament a la versió llarga.

36 Sobre les previsions per al viatge i el realisme, nota 22. Aigües Mortes fou fundada al s. XIII com a port estratègic per a les croades. En la versió llarga el criat és anomenat «*Olivier*», mentre que al text català i castellà porta el nom de «Jordi», a l'italià, «*Giorgio*». Càtedra (1986: 33-34) defensa la hipòtesi que els incunables catalans podrien provenir d'una versió italiana, l'onomàstica italianitzant n'és un dels arguments. Galmés (1970: 41-42) en canvi, defensa la procedència francesa del text català i, consegüentment, del castellà a partir de l'anàlisi d'uns suposats gal·licismes lèxics de les edicions catalanes i castellana («exir al deporte» §59 i al text de Burgos: «venir al deporte», «grevas», «gocetes» i «ardit»). El darrer estudi sobre la qüestió (AF pàgs. 66-67) segueix la hipòtesi de Càtedra. París explica que planeja matar el delfí i escapar-se. Al text castellà, Viana i Isabel es disfressen d'homes per escapar-se. Magalona (*Pierres*, pàg. 57) i Alí Baxà (*Jacob Xalabín VIII*) també es disfressen per fugir. A la versió catalana desapareixen els aspectes truculents, com la forma en què mor Jordi, l'estratagema de la gallina (nota 55) o les amenaces del delfí i Viana. Tampoc explica la construcció d'un pont per travessar el riu (versió castellana, pàg. 688b).

37-39 Segona expansió sentimental (el comiat, present també a la *Fiammeta II* i a *Fronchino i Brisona*, vv. 227-249) on figuren els motius literaris següents: a. el plany pel patiment que causa a l'estimada; b. la mort al servei de la dama; c. la deshonra de la jove (*Cárcel de amor*); d. la mort de dolor per la defunció d'un ésser estimat (*Tirant* cap. 472); e. el vassallatge (poesia trobadoresca). A les versions francesa i castellana, Viana amenaça matar-se si París se suïcida. La pregunta retòrica de París («y poria lexar lo foch la sua spera?») fa referència a la darrera de les esferes del món sublunar corruptible dels cosmos medieval, la del foc. París pregunta a Viana un impossible: que el foc, element de l'última esfera, l'abandoni. Un altre motiu de les novel·les cavalleresques és

la penyora amorosa, en aquest cas, un anell. Pierres regala tres anells a Magalona; Fraire de joi i Sor de plaer i Frondino i Brisona (vv. 199-202) també s'intercanvien anells. Annicchiarico (1990) anota aquest passatge com un tema folklòric (Thompson 1966: VI, C635). Altres penyores: Làquesis ofereix el seu vestit d'ulls a Curial al llibre I (al *C&G* també és un anell del protagonista l'únic que els enviats de la Güelfa troben quan el cerquen a Tunis, igual que Viana, Güelfa n'identifica el propietari, III.15.7); Tirant aconseguix el fermall de la bella Agnès (cap. 60); Nerguis tramet un mantell fet per ella a Jacob Xalabín perquè se'l posi (cap. 4). El realisme en les distàncies i en els referents geogràfics permet reconstruir l'itinerari del cavaller en el tòpic viatge oriental: Viana-París; Viana-ducat de Brabant; Viana-Aigües-Mortes-Gènova-Roma-Venècia-Gènova-Constantinoble-Tunis-Jerusalem-Alexandria (Egipte). El mutisme i aïllament també afecten Viana en §39. L'adverbi «solament» introduint una oració negativa té el sentit de «ni tan sols», documentat al *DCVB*. La donzella descoberta pels pares durant la fugida amb l'enamorat és un motiu folklòric (Thompson 1966: VI, R355).

40 L'empresonament de la dama per ordres del pare o d'un marit gelós és un motiu present també al *C&G*, als *Lais* («Yonec») i a la *Flamenca* (vv. 1304-1426), però també en l'argument dels contes populars (Thompson 1966: VI, R41) i dels mites clàssics. A la versió de Burgos aquest passatge és confús (Galmés 1970: 43).

42 La malenconia que provoca l'amor no només és perjudicial per a la salut sinó que es considera pecat que l'afectat no vulgui sortir d'aquest estat, el poema 13 de March descriu la complaença del poeta en la malenconia, Bernat (*Lo somni*, cap. 3-4) també defensa la condició d'enamorat davant de Tirèsies.

43-44 L'intercanvi d'epístoles amoroses és una de les característiques més representatives de la ficció sentimental (*Càrcel de amor*) que també apareix en obres més esquemàtiques com el *Frondino* (pàgs. 105-109, 111-113, 115-117, 119-121 i 123-128) o en novel·les cavalleresques com el *C&G* i el *Tirant* (cap. 158). A les escoles de retòrica s'aprenien les regles d'escriure cartes (*ars dictandis*) i gramàtica amb la traducció de textos com les *Heroides* d'Ovidi (Torró 2007: 380). Hi ha un canvi de registre a les epístoles que caldria estudiar amb deteniment a l'estudi al qual ha de donar lloc aquest treball.

46-47 La carta de Viana conté arguments aristotèlics sobre la dependència del cos de l'ànima (Olson 1982: 95). Com que els estats de l'ànima influeixen en la salut física, Viana no s'alegra del gaudi dels sentits, perquè està melancòlica (nota 5). L'enamorada es delecta en el maltractament del cos perquè d'altra manera li sembla que el benestar

físic es riu del seu malestar anímic, de la mateixa manera que després de la mort d'un ésser estimat els vestits negres acompanyen el dol interior. Durant l'absència de París, el paper de l'estimada és passiu. Per a l'espera, nota 27.

48 Les preocupacions econòmiques de París són un tret de realisme (també en §59), així com al final del llibre II del *C&G* s'esmenta la manca d'ingressos del protagonista, que ja no gaudeix de la protecció de Güelfa. Al *Jacob Xalabín* (cap. 4) s'explica la manera d'aconseguir ingressos dels protagonistes. Al *Tirant* (cap. 74) el protagonista envia un servidor a demanar diners als pares per viatjar a Escòcia. El trasbals que causen les lletres de l'estimada és present també al *C&G* I. A la versió llarga, París fins i tot es desmaia en rebre les lletres.

49 El fill del duc de Borgonya és el rival amorós de París, però està tan poc caracteritzat que perd protagonisme davant del delfí com a antagonista. El refús dels pretendents és un motiu cristià. El *C&G* adapta la fidelitat de la Dido virgiliana al marit difunt davant de la requesta amorosa del rei de Jarba fent que Càmar rebutgi el rei de Tunis. La resistència de la dama a un bon matrimoni fins i tot sota amenaces es troba en relats de vides de santes com a les *Cobles de senta Agnes*, vv. 13-28 i 37-44. El fingiment de la malaltia de la filla per ajornar-ne el matrimoni apareix al llibre III del *C&G*, el rei de Tunis fa matar el pare de Càmar perquè es pensa que s'inventa el mal de la donzella per no donar-la-hi.

50 La *largueza* és el motiu trobadoresc de la generositat, virtut molt preuada a l'edat mitjana, pròpia dels nobles (Riquer 1975, I, §89). Apareix al *C&G*, *Tirant*, *El cavaller del lleó*.

51 Per a l'empresonament de la filla, nota 40.

52 Per a l'enamorament per reports de la bellesa de la dama, Thompson 1966: VI, T11.1.1.

53 El truc de la malaltia falsa s'explica en dues ocasions a la versió llarga. Quan el delfí tramet menjar a la presó, Viana convenç Isabel de dejunar. Sense que se n'adoni, es posa la carn de gallina de l'àpat davall de l'aixella, de manera que quan rep al bisbe i al fill del duc desprèn pudor de podrit. Galmés (1970: 20) apunta que la tàctica de la gallina es troba en un conte napolità, d'on degué passar al *Libro de los ejemplos* 17. La pràctica de maltractar el cos per deixar de ser desitjades és un motiu literari, les enamorades imiten així les autolesions de les santes, reversibles (com la malaltia de Viana) gràcies a miracles reparadors. Al *C&G* Càmar s'esgarrapa i es clava un ganivet entre els pits. A la versió llarga es crea una imatge de santedat de Viana.

54 A la versió llarga es desenvolupa el tema de la gelosia de París, com la resta d'elements que es presten a ser tractats de forma sentimental. Al *C&G II Güelfa* es deixa emportar per la gelosia, al *Fronchino e Brisona*, l'enamorat acusa l'estimada en una carta (pàg. 105-109, l. 22-28), però la figura del *gilos* per excel·lència és la d'Archimbaut (*Flamenca*, vv. 993-997, 1108-1110, 1157-1168, 1313-1332).

55 L'amant (confident) que visita en secret la dama reclosa és un lloc comú des dels clàssics (mite de Júpiter i Dànae, *Miles gloriosus*) fins a la *Flamenca* (vv. 5809-5817), Thompson 1966: VI, T41.1.

56 El motiu del viatge oriental és un tret comú de les novel·les cavalleresques (Várvaro 2002: 155-156). L'exotisme dels indrets és compatible amb la fidelitat dels antropònims i el relat dels costums (*Jacob Xalabín* cap. 6 i 8). Amb el viatge el cavaller ascendeix socialment fins a merèixer l'estimada (*C&G, Tirant*). Pierres (pàgs. 66-69) i París gaudeixen de la protecció del soldà. Altres planys per la sort de l'estimat en terres llunyanes: *C&G III, Pierres*, pàg. 64 i *Tirant* cap. 4.

57 París parteix amb la companyia de pocs homes (*Tirant* cap. 4). La novel·la no només reflecteix el multilingüisme (Várvaro 2002: 160) sinó que el propi protagonista aprèn àrab, es deixa barba i es vesteix segons els costums orientals. Curial (III) també aprèn la llengua i es vesteix com un d'ells, mentre que Guillem de Varoic opta per la barba i la roba (*Tirant* cap. 4). El Preste Joan és el nom d'un monarca llegendari de l'Índia durant els s. XII-XIV. L'*Epístola del Preste Joan* a l'emperador bizantí l'any 1165 explicant-li grandeses del seu país difongué la llegenda i estimulà les expedicions a l'Àsia. Durant els s. XIV i XV passà a identificar-se amb l'emperador d'Abissínia, Egipte (Cifuentes 2006: 263).

58 La història s'emmarca en temps de croades per raons estructurals, però és un tret característic de les novel·les de cavalleria (*Tirant, C&G, Jacob Xalabín*). A la versió llarga el papa és Innocenci i s'especifica que vivia a Roma (pàg. 565), de manera que no pot tractar-se d'Innocenci VI, papa d'Avinyó. El més probable és que aquesta versió faci referència a Innocenci III, papa de 1198 a 1216, que promogué la Cinquena Croada a Egipte l'any 1216. És el mateix papa que va predicar una croada contra els càtars (1209). La figura del militar-pelegrí també apareix al *Tirant* cap. 4. Es pren com a model les novel·les de captius. Al *P&V* és empresonat l'antagonista, es tracta del motiu del caçador caçat, ja que el soldà de Babilònia l'ha descobert.

59 Per a les preocupacions econòmiques de París, nota 48. El mal de pedra és el restrenyiment en els ocells de caça, que pot causar la solidificació dels urats de la femta.

El *Llibre de caça* (f. 65r-65v) adverteix que una alimentació inadequada i l'absència de banys causen el mal de pedra. Es pot tractar amb laxants, com fa París (Querol: inèdit, pàgs. 294-296). Gràcies als coneixements de falconeria París es guanya el favor del soldà i assolix l'estatus social i econòmic d'almirall.

60 Quan Curial surt del captiveri i torna a Montferrat també fingeix no saber cap llengua romànica per no ser reconegut. La necessitat d'un salconduit del soldà és un dels elements realistes de la novel·la, present a llibres de viatges com el *Viatge al Purgatori de Sant Patrici*.

63 El jurament sagrat és un element característic de les novel·les (*Daurel et Breton*, vv. 26-30; *Pierres*, pàg. 27 i *Tirant* cap. 68 i 74).

65-66 Per als preparatius del viatge, nota 22. Tot i que els guardes són musulmans, París els embriaga. Hom constata el paral·lelisme entre París que salva el delfí i Curial que allibera el marquès de Montferrat de la presó. Els dos representen el tutor de l'estimada i s'han enfrontat al protagonista tot i ser els seus senyors (nota 2). L'alliberament comporta la benedicció del matrimoni per part del tutor. Un cop el delfí surt de la presó no es torna a parlar més de la missió d'espionatge que el rei de França i el Papa li havien encarregat, fet que evidencia que obeïa a motius estructurals.

67-68 Per a la visita del rei de Xipre i de la Petita Armènia a França l'any 1363, nota 1. Súbdits i cortesans festegen el retorn del delfí, prova de l'estima que li tenen. A la versió llarga, s'insisteix en aquesta qüestió i es descriu la rebuda (pàg. 596).

69 La princesa (en aquest cas la filla del delfí) oferta com a premi per al salvador és un motiu folklòric (Thompson 1986: VI, T68.1).

70 París es presenta davant de l'estimada vestit de moro, amb barba i fingint entendre només l'àrab, de manera que no només Edoardo no ha estat capaç de reconèixer-lo, sinó que tampoc ho fa Viana. El mateix passa a Curial, quan es presenta davant de la Güelfa i li canta «La cançó de l'aurifany» i a *Tirant* cap. 4. L'enamorat que disfressat d'una altra persona prova la fidelitat de l'estimada és present al mite de Proxis, narrat a les *Metamorfosis* (VII.9, «Cèfal i Proxis»).

71 El motiu de l'anell que revela la identitat de l'heroi també es troba al *Pierres*, pàg. 65 (Thompson 1966: VI, H94). A la versió llarga, el reconeixement s'acompanya d'una ampliació sentimental en què Viana es plany de la mort de l'enamorat.

72 Les novel·les exageren les alteracions físiques que causen les passions. Al *Tirant* cap. 378 provoquen la mort de Carmesina. Al *Jacob Xalabín* cap. 8 Jacob i Nerguis es desmaïen en trobar-se l'un en braços de l'altra. Viana se sobreposa i es plany

de la crueltat de la prova de París. Quan el delfí s'assabenta de la identitat de París resta mut durant una hora (§73). Arnau de Vilanova dedica el cap. 7 del *Regiment de sanitat* als accidents de l'ànima, una de les condicions de la salut i la malaltia.

73 Reconciliació de Viana i el delfí: Viana demana perdó al pare, accepta acomplir la seua voluntat i li demana la benedicció, però el delfí ignora que el gendre és París.

74 La reconciliació no és gaire problemàtica, com tampoc ho és al *Jacob Xalabín* cap. 14. París renova el contracte de vassallatge.

75 El matrimoni doble es descriu a grans trets, igual que el de *Jacob Xalabín* cap. 14. Detall realista de la malaltia del comte de Flandes. Les ficcions sentimentals en general tenen un desenllaç desafortunat. Però el *P&V* té un final feliç, igual que el *C&G*, *Fronchino e Brisona* i *Pierres*, tret que l'allunya de les ficcions sentimentals (a més de la cronologia, la prioritització de l'acció, la manca d'intertextualitat amb altres obres sentimentals, l'absència de consciència de gènere, el realisme, el paper secundari de l'honor, les cartes, els planys, la religió de l'amor i la poca presència d'al·legories i de divinitats clàssiques (Deyermond 1979, 1991 i 1995 i Espadaler 1984: 183-196, 250-252). L'esquema del *P&V* s'acosta tant al de les ficcions sentimentals com al del conte, per això tampoc no és estrany que hi hagi moments puntuals en què s'aprofundeixi en els sentiments i símptomes amorosos. L'autor de la versió llarga complementa l'esquelet de la trama amb materials propis de la ficció sentimental mitjançant l'*amplificatio* (Cátedra 1986: 43-52): somnis i visions; monòleg interior; imatgeria sentimental semblant a la de la *Cárcel de amor*: al·legoria, tortures de l'enamorat, augment i ampliació dels diàlegs amorosos, dissertacions sentimentals, *amor hereos*, nombroses epístoles, descripció dels estats anímics i del martiri d'amor. Diversos estudiosos han destacat la importància de la temàtica sentimental en novel·les semblants al *P&V*, sense emmarcar-les, però, dins del gènere. Siviero (1997: cap. 2), cita *Fronchino e Brisona* com a precedent d'aquest gènere, tot i apuntar que la confluència d'elements de procedència diversa és una constant en la literatura catalana.

76 L'emparentament dels protagonistes amb la Corona catalanoaragonesa és un tret particular de la versió catalana (AF pàg. 66).

Annex. Aparat crític

1 qui] que B 2 muller] *afegeix* una molt noble dona anomenada B 3 e] *afegeix* molt B 4 qui] que B 5 fon] *afegeix* axí mateix B 6 dita Isabel] que Isabel se deya B 7 y] e B 8 sa sperança] la sperança sua B 9 faent] molt disposat B 10 eren] *afegeix* bells B 11 ygual] igual B 12 no·s] no G no·s B 13 fahien] feyen B 14 Com París per servey de Viana venia les nits sonar y cantar ab Adoardo baix de la finestra on ella dormia e com escaparen a aquells qui·ls volgueren pendre G Com París per servey de Viana venia moltes nits sonar y cantar baix de la finestra on ella dormia e com scapà a aquells qui·ls volgueren pendre B 15 París sacretament ab Adorado les nits anave] Molt secretament París e Adorado en les nits anaven B 16 pler] plaer B 17 foren] *afegeix* ajustats B 18 anujàsse'n] *afegeix* molt B 19 són?] *afegeix* Yo·m B 20 sonaven] sonar acostumaven B 21 deu] ·x· B 22 matexs] matex B 23 descoberts] descuberts B 24 deu] ·x· B 25 lexau·nos] leixau·nos B 26 devant] davant B 27 anar] ananar B 28 armes] *afegeix* meteren mà a les spases e tant animosament B 29 Com lo dalfí e Viana se anujaren per no saber qui eren los sonadors G Com lo dalfí e Viana se enujaren molt per no saber qui eren los sonadors B 30 devant] davant B 31 Vengut lo dia, los deu hòmens arribaren devant lo dalfí narrant·li lo dan que pres havien, *repetit* G 32 narrant·li lo dan que pres havien ab gran vergonya] narrant·li ab gran vergonya lo dan que pres havien B 33 anujat] enujat B 34 altre] altra B 35 sacret] secret B 36 tant] tan B 37 sanct] sant B 38 Com lo dalfí per alegrar a sa filla Viana féu cridar un torneig G 39 stave] stava B 40 crestal] cristall B 41 richa] rihca G rica B 42 aparellaren] apparellaren B 43 especial] special B 44 nabot] nebot B 45 Adoardo, nabot [...] qui deyen] B 46 Com París delliberà anar en lo torneig e de qual manera B 47 Lo torneig com París restà vencedor B 48 Com lo dalfí e los altres se enujaren per no saber qui era lo cavaller que havia la honra, e de la qüestió del valer de les dames e del torneig que lo rey de França féu cridar B 49 Lo pris que fon tramès per los parents de cascuna de les dames per la jornada del torneig de París B 50 Del aparell que lo rey de França manà fer de la plaça per lo torneig B 51 Les rahons que lo rey de França dix als cavallers la jornada del torneig G 52 E vengut] *suprimeix* E B 53 d'Anglaterra] *afegeix* de B 54 senyoria] senyora G senyoria B 55 combatats] combatau B 56 La mostra que feren les banderes que seguiren los servidors de les dames de qui eren G 57 nabot] nebot B 58 d'altres] de altres B 59 Fradericho] Fraderico B 60 micer] miser B 61 Montferrat] Montferrat B 62 simeres] cimeres B 63 La jornada del torneig del qual fonch vencedor París G 64 E a hora] *suprimeix* E B 65 braç] bras B 66 far] ferí B 67 conegut,] *afegeix* lo qual li paria hagués fet B 68 que] lo qual B 69 aparellat] aparellat B 70 sforsadament] esforçadament B 71 tornà visitar] tornà a visitar B 72 sanct] sent B 73 dirie] diria B 74 La nova que lo dalfí portà a sa filla, com lo torneig era stat vençut per sa part, mes no·s sabia qui era lo cavaller qui tant l'avia defesa G 75 se'n tornaren] se tornaren G se'n tornaren B 76 anojats] enujats B 77 enamorada] *afegeix* sua B 78 dama] dona B 79 pare] para B 80 hisqué] ysqué B 81 rabre'l] rebre'l B 82 bé que y és] y bé que·s B 83 estat] stat B 84 haver] haveu a donar B 85 La dolensa que Viana mostrà a Ysabel per no saber qui era lo cavaller qui tant la havia honrada G 86 enojada] enujada B 87 deguí] diguí B 88 cavaller] *suprimeix* cavaller B 89 nits e qui] *suprimeix* e B 90 Com lo pare de París mostrà a son fill e Adoardo stava anujat del star retret de París e perço París anà ab Adoardo a Braybant G 91 qui] que B 92 veig·me] veix·ne B 93 solias] solies B 94 e *repetit* G 95 venguda tan gran amistat] venguda entre vosaltres tanta amistat B 96 dix a Adorado] dix Adoardo B 97 ab] a B 98 Dupte] *afegeix* tinch B 99 mercè] mercer B 100 larga] alargara B 101 partint] partint·se B 102 d'ell] d'él B 103 mateix] meteix B 104 plàsien] plàcien B 105 fassa] faça B 106 Braybant,] *afegeix* que B 107 nagú] negú B 108 on] hon B 109 galas d'armes] gales e armes B 110 alcansaren] alcançaren B 111 e honra] *suprimeix* e B 112 Com, absent París, Viana fon en sa casa e conegué clarament ser París lo qui tant la servia G 113 aconsolà] consolà B 114 on] hon B 115 on] hon B 116 cassa] çaça B 117 on] hon B 118 cavall] cavalls B 119 cars] cas B 120 vahé] vaé B 121 no] no·s B 122 isqueren] ysqueren B 123 on] hon B 124 sas] ses B 125 Vehent] Vaent B 126 desige] desije B 127 vostre] vostra B 128 no] *afegeix* u B 129 haguda] aguda B 130 Antoni] Anthoni B 131 qui·s] que·s B 132 d'estima] de stima B 133 faltassen] faltasen B 134 pense] pensa B 135 pres] prengueren B 136 Com París, tornat del comptat, troba ser·li stades preses les joyes G 137 vahé] vaé B 138 visità] vesità B 139 sent] sant B 140 rebé] reebé B 141 vahent·lo] vaent·lo B 142 valut] vellut B 143 e] y B 144 lo] la B 145 amor] *afegeix* que B 146 Viana] Viaya G Viana B 147 Com concertà Viana poder veure's ab París G 148 sent] sant B 149 sancta] santa B 150 plàcie·us] plàcia·us B 151 sanctes] santes B 152 temie·se'n] temien·se'n G tenie·se'n B 153 volia·las·li] volian·las·li G volien·las·hi B 154 Com arribà París devant Viana G 155 sancta] santa B 156 on] hon B 157 dix] dix·li B 158 Parla Viana a París G

159 absent] abcent *B* **160** visitar] vesitar *B* **161** vahem] vahent *B* **162** prenguem e] *suprimeix* e *B* **163** descortesia] *afegeix* que havem comesa *B* **164** Respon París a Viana *G* Respòs París a Viana *B* **165** siam] sían *B* **166** feheltat] feeltat *B* **167** Replica Viana a París *G* **168** que] qui *B* **169** restàs] restà vencedor *B* **170** stimar] estimar *B* **171** Respon París *G* **172** estrem] strem *B* **173** desigualtat] desegualtat *B* **174** m' à] m' ha *B* **175** ell] *suprimeix* ell *B* **176** Replica Viana *G* **177** nostras] nostres *B* **178** nostras.] *afegeix* E *B* **179** dubtava] dutava *B* **180** rahonar] raonar *B* **181** excel·lència] excel·lència *B* **182** dispusició] disposició *B* **183** li] il *B* **184** Les rahons que Viana dix a París en la segona vista *G* **185** criansa] criança *B* **186** qui] què *B* **187** dispusició] disposició *B* **188** Respon París *G* **189** encubert vos serví] *suprimeix* vos *B* **190** tan] tant *B* **191** Dexa] Deixat *B* **192** anujar-vos] enujar-vos *B* **193** besa-us] bese-us *B* **194** Com sentí París lo dalfí casava sa filla *G* Com sabé París que lo dalfí casava as filla *B* **195** París] *afegeix* que *B* **196** casava] volia casar *B* **197** manifest] manifesta *B* **198** Lo que París deya congoxant-se del casar de Viana *G* Lo que París deya congoxant-se del matrimoni de Viana *B* **199** tan] tant *B* **200** sega] cega *B* **201** sola] sol *B* **202** seguratat] seguretat *B* **203** estades] stades *B* **204** io·m] yo·m *B* **205** vehent-lo] vaent-lo *B* **206** Les rahons que Viana diu a París vehent-lo arribar alterat e la resposta *G* **207** ocasió] ocasió *B* **208** anujar] enujar *B* **209** s'espanta] se spanta *B* **210** tant] tan *B* **211** mes] mas *B* **212** Manà Viana a París que fos parlar ab lo dalfí de casament entre ells *G* Manà Viana a París fes parlar ab lo dalfí de casament entre ells *B* **213** E no] *suprimeix* E *B* **214** cars] cas *B* **215** io] yo *B* **216** anugeu] enugeu *B* **217** conaxareu] conexereu *B* **218** deu ésser a nosaltres leugera] deu ésser laugera *B* **219** Com lo pare de París parlà al dalfí del casament e les noves qui·s saguiren *G* **220** E París, posat] E posat que París *B* **221** spantat] spanta *B* **222** oferint] sofferint *B* **223** stech] stec *B* **224** tan]tant *B* **225** vehent] vaent *B* **226** manassà] amanassà *B* **227** vassal] vassall *B* **228** presumia] presomia *B* **229** que·n] que *B* **230** Isabel] Ysabell *B* **231** e yo] *suprimeix* e *B* **232** vostra] vostre *B* **233** anujà] enujà *B* **234** Com París, sabent lo dalfí volia fer-lo matar, fon per haver licència de Viana per a partir-se e com Viana volgué seguir-lo *G* **235** descobrí] descubrí *B* **236** apartàs] apar *B* **237** per algun] *suprimeix* per *B* **238** de] *afegeix* la *B* **239** De qual manera París concertà la partida *G* **240** era] *afegeix* bon trocet *B* **241** Com sabé París los del dalfí qui·ls cercaven eren arribats en la vila on ells eren *G* Com sabé París que los del dalfí qui·ls cercaven eren arribats en la vila hon ells eren *B* **242** on] hon *B* **243** manassava] manaçava *B* **244** condemnava] condempnava *B* **245** persona] persana *G* persona *B* **246** Les raons que París dix a Viana descobrint-li la venguda dels qui·ls cercaven *G* **247** cars] cas *B* **248** alegra] alegre *B* **249** ocasió] ocasió *B* **250** l'espasa] la spasa *B* **251** Les esforçades raons de Viana a París *G* **252** esforçada] sforçada *B* **253** esforceu] sforceu *B* **254** viuré y ab sperança] ab sperança vostra yo viuré *B* **255** Resposta de París *G* **256** m'espanta] me spanta *B* **257** en] *afegeix* temps de *B* **258** Respon Viana esforçant-se París se'n vage *G* **259** vida] *afegeix* vostra *B* **260** donant-li] donant-li *G* donant-li *B* **261** amor] *afegeix* que *B* **262** tan] tant *B* **263** En qual manera arribà Viana devant lo dalfí son pare *G* **264** Viana, partit París, per desviar los que son pare cercar-la havia tramesos *G* Com París fon partit, ab discreta consideració, perquè los cavallers del dalfí *B* **265** demanà que arribassen, perquè era] trameté Viana per aquells declarant ser ella *B* **266** partissen ab ella] partir-se'n ab ells *B* **267** a] o *G* a *B* **268** posat] pasat *B* **269** sforçada] sforçada *B* **270** passió] possió *B* **271** pare] *afegeix* e *B* **272** davant] devant *B* **273** parlà] *afegeix* largament *B* **274** sacreta] secreta *B* **275** París] partís *B* **276** tracta] tracte *B* **277** mudarien] mudaren *G* mudarien *B* **278** la absència] *suprimeix* la *B* **279** descansava] descaensava *B* **280** talment] talmen *B* **281** Com lo dalfí tornà la filla en la libertat primera *G* **282** e manà] manà *B* **283** estament] stament *B* **284** estar] star *B* **285** oblidada dels] oblidada·ls *B* **286** béns.] *afegeix* E *B* **287** Qual stava París en la ciutat de Gènova *G* **288** Estant] Essant *B* **289** Adoardo] *afegeix* les rahons de les quals són les següents: *B* **290** La letra que París fa a son pare *G* **291** crehensa] creensa *B* **292** vostra] vstora *B* **293** acornortat] acornortat *B* **294** sforçaré] sforçara *B* **295** suplicant-vos] suplicant-vos *B* **296** Besa] Bese *B* **297** La letra que París scriu a Adoardo *G* La letra que París escriví a Adoardo *B* **298** fratura] freture *B* **299** besa] bese *B* **300** encomenant-vos] encomanant-vos *B* **301** Resta] Reste *B* **302** Com Adoardo donà la letra de París al pare e reportà les noves d'ell a Viana *G* **303** escriure] scriure *B* **304** se mostrava] ses mostrava *B* **305** La letra de Viana a París *G* **306** dos] dues *B* **307** distintes] distintes *B* **308** sens] sen *B* **309** estat] stat *B* **310** apartada·m] apartada *B* **311** aquells] aquell *G* aquells *B* **312** no·s] vos *B* **313** par] per *B* **314** La letra de Adoardo a París *G* **315** ocasió] ocasió *B* **316** estat] stat *B* **317** estrems] strems *B* **318** estada] stada *B* **319** estar] star *B* **320** conduït que hagi] conduït és *G* conduït que és *B* **321** estat] stat *B* **322** sperances] sperança *B* **323** esforsos] esforços *B* **324** y] e *B* **325** possible] *afegeix* nos *B* **326** Qual este[c]h París rabudes les lettres *G* **327** ·v·m·] cinch mília *B* **328** rabudes] rebudes *B* **329** estech tan] stech tant *B* **330** que era gran cosa] que més no podia *B* **331** esta] stat *B* **332** las]

les B 333 és] fon B 334 Resposta de París a Viana G 335 estat] stat B 336 mon bé, passe] *suprimeix* mon bé B 337 goigs] senyors B 338 stat] sta B 339 supplica] suplica B 340
devant] davant B 341 qui] que B 342 guarda] guardí B 343 besa] bese B 344 Com lo dalfí,
apuntat casament de Viana ab lo fill del duch de Burgunya, lo manifestà a ella G 345 conduït]
conduhit B 346 disposició] disposícia G disposició B 347 y] e B 348 vostre] *afegeix* perquè
deveu ser molt alegre e aparellada per a rebre aquell axí com de vós s'espera B 349 Resposta de
Viana a son pare G 350 ésser-ma] ésser-me B 351 senyor y pare] *suprimeix* y B 352 per] par
B 353 perquè] perquè y GB 354 conduir-la] conduhir-la B 355 Rèplica del pare a Viana G
Replica lo dalfí a Viana B 356 que us] que-s B 357 conèxer y a] conexer a B 358 obres.]
afegeix E axí molt enujat se n'anà. B 359 pare] dalfí B 360 conduir-la] conduhir-la a la voluntat
sua B 361 al qual donà scusa que no stava sana sa filla. E assí fon] rebé ab molta honor, mostrant
ésser molt alegre de la sua venguda e donant scusa que sa filla no era sana, fon B 362 Com lo dalfí
donà comiat al fill del duch e féu metre en presó Viana G 363 estave] stave B 364 trigar] trigar
B 365 que no] *suprimeix* que B 366 nostra] nostre B 367 moltes coses] molts donatlus B
368 de] *afegeix* gran B 369 dalfí] *afegeix* molt enujat, B 370 y] e B 371 conduyra] conduhiria
B 372 venge] venjat B 373 Com lo fill del duch, enamorat per reports de Viana, tornà en casa
del dalfí e volgué parlar ab ella G Com lo fill del duch, enamorat per reports de Viana, tornà en casa
del dalfí e volgué parlar ab ella B 374 de ella] d'ella B 375 vaent] veent B 376 vull] vnll B
377 Crech] Crec B 378 que só] *suprimeix* que B 379 sent] sant B 380 Parla lo fill del duch a
Viana G 381 que] que B 382 Respon Viana al fill del duch G 383 me'n sou] me sou B 384
escuses] scuses B 385 offensa] offença B 386 donant-los] *afegeix* a B 387 cars] cas B 388
la] *afegeix* a B 389 Com París scrivi a Adoardo sabut lo casament de Viana fos avisat del dia de la
festa G Com París scrivi a Adoardo pregant que sabut lo casament de Viana fos avisat del dia de la
festa B 390 Adoardo] Adoarda B 391 estava] stava B 392 esforçar-se] sforçar-se B 393
Escriví] Scrivi B 394 pregant-lo] preguant-lo B 395 les bodes] la budes B 396 iria] yria B
397 Com Adoardo minà la presó de Viana e parlà ab ella e la socorregué e aconsolà] Com Adoardo y
minà la presó de Viana e parlà ab ella e la socorregué e aconsolà GB 398 del] de B 399 vehent]
vaent B 400 contígua] contínua B 401 on stave] hon stava B 402 ell] ella B 403 per on
parlà] hon pogués parlar B 404 resità-li] recità-li B 405 lo pregà que escrivís] lo pregà scrivi B
406 comenave] comenava B 407 l'asparança] l'esperança B 408 estat] stat B 409 Com París
sabuda la presó de Viana passà en ultramar G 410 estave] stave B 411 on] hon B 412 noves,]
afegeix e B 413 tanta] tanto B 414 tal complanta] tanta complnata B 415 tam] tan B 416
Presta] Preste B 417 la] al B 418 Sancta] Santa B 419 Com lo dalfí desfressat passà en les
terres del soldà e allí fon pres G 420 persona] persono G persona B 421 empresa gran] empresa o
gran armada B 422 execució] excusació B 423 pelagrí] pelegrí B 424 pendre e metre]
suprimeix e B 425 escura] scura B 426 Com París pres amiatat ab los falconés del soldà G Com
París pres amiatat ab los falconers del soldà B 427 sercada] cercada B 428 jorn] jorns B 429
haja] aja B 430 falconés] falconers B 431 Com París sabé lo dalfí stava pres en Alexandria e
com anà per veure'l G 432 Estant] Stant B 433 un] un B 434 aquell] quell B 435 en] *afegeix*
una B 436 u] n B 437 pler] plaer B 438 falconés] falconers B 439 comandament]
comendament B 440 que] qual B 441 Com París parlà ab lo dalfí G 442 Las guardas] les
guardes B 443 que] *suprimeix* que B 444 cristià] cristià B 445 aconsolar-lo] consolar-lo B
446 stave] stava B 447 las] les B 448 plasents] plsents B 449 oyr] hoir B 450 Com París
tractà de desliurar lo dalfí G 451 stigua] stiga B 452 cristià] cristià B 453 La oferta que lo
dalfí fa a París entrevenint lo monjo G La oferta que lo dalfí fa a París entrevenint lo monjo B 454
És molta rahó fasse] Molta rahó és faça B 455 ser] ésser B 456 tan] tant B 457 preciós]
preceós B 458 Jesuchrist] Jesucrist B 459 muyra] *afegeix* a B 460 cristians] crestians B 461
Com París, segur de la oferta del dalfí, lo soltà de la presó G 462 a] *afegeix* a B 463 cors
preciós] preciós cors B 464 Jesuchrist] Jesucrist B 465 Jesuchrist] Jesucrist B 466 jurament]
sagrament B 467 haguts] aguts B 468 tanalles] tenalles B 469 presó e] *suprimeix* e B 470
Com arribà lo dalfí en sa terra ab París e ab lo monjo G 471 donà'ls] dolà'ls B 472 pler] plaer B
473 d'aquí] de aquí B 474 Xipra] Xipre B 475 ciutat] ciuta B 476 hon] hou B 477 se-n
alegrà e-n pres] se alegrà e pres B 478 Com París demanà Viana per muller e com lo dalfí la tramès
a pregar que-l atorgàs e la sua resposta G 479 e en] *suprimeix* en B 480 vide] vida B 481 mia
ell] *suprimeix* ell B 482 mia] mias B 483 honraren] honren B 484 oya] ohia B 485 mes]
mas B 486 voluntad] vountat B 487 sent] sant B 488 sol] ol B 489 cristià] cristià B 490
mes] mas B 491 pijorada] pijurada B 492 gràcia digau] graci digsu B 493 Com París volgué
parlar ab Viana G 494 digueren] digneren B 495 bisbe e] *suprimeix* e B 496 havia tenguda]
tenguda B 497 La resposta de Viana a París G La respsta de Viana a París B 498 certa] cert B
499 e del] *suprimeix* e B 500 per] *afegeix* a B 501 fer-ma] fer-me B 502 endemà] sendemà B

503 Com París tornà a Viana *G* **504** E l'endemà] *suprimeix* *E B* **505** las suas] les sues *B* **506** porfia] porfídia *B* **507** iglesia] sglésia *B* **508** isqueren-se] ysqueren-se *B* **509** iria] yria *B* **510** viu] veu *B* **511** Com París dix qui era a Viana *G* **512** que] que *B* **513** estave] stava *B* **514** hoí] hoý *B* **515** qui] que *B* **516** soffrir] sofferir *B* **517** Les rahons de Viana a París *G* **518** E conexent] *suprimeix* *E B* **519** ocupada] ocupada *B* **520** exersia] exercia *B* **521** perillà] perillava *B* **522** sforçà] sforçat *B* **523** e sou] *suprimeix* *e B* **524** brassos] braço *B* **525** y no éreu cert vós] e no creu vós *B* **526** persona vostra] *suprimeix* vostra *B* **527** sofrir] soferir *B* **528** estava] stava *B* **529** brassos] braços *B* **530** Les rahons de Viana a Ysabel *G* **531** veniu] viniu *B* **532** presó] prsó *B* **533** meravellat d'aquesta tan] meravellat d'aquest tant *B* **534** vaheren] vaeren *B* **535** Parlà lo dalfí a sa filla *G* **536** besant e abrassant-la] besan e braçant-la *B* **537** Com París descobrí al dalfí qui era *G* Com París descubrí al dalfí qui era *B* **538** aquell] aquall *B* **539** asenyalat] assenyalat *B* **540** suplique] suplich *B* **541** estech] stech *B* **542** abrassant-lo] abraçant-lo *B* **543** terra qui duraren ·x·] *suprimeix* qui duraren *B* **544** Lo casament de París e Viana *G* **545** dies.] *afegeix* *E B* **546** tota la] *suprimeix* tota *B* **547** donaria] *G* volia donar *B* **548** tramès son fill com ell fos malalt *G* com si trobàs indispost per malaltia trameté son fill ab molt gran compilment de atavios e joyes e moneda *B* **549** dalfí] *afegeix* lo féu exir a rebre ab molta honor. Fon *B* **550** ministres] *afegeix* de diverses maneres de música *B* **551** e] *afegeix* foren *B* **552** estranys.] *afegeix* *e B* **553** París] *afegeix* *e B* **554** fetes bodes] feren tantost bodes en les quals se feren de grans gasts e gales, axí de justes e torneigs com de dances e momos e altres gales que alegraren molt la festa *e B* **555** E volgué París casàs ab Ysabel Adoardo, donant-li] E, recordant-se París de la molta amistat e amor que era stada entre ell e Adoardo e del que havia fet per ell, lo casà ab Ysabel, als quals donà *B* **556** estats] stats *B* **557** pare,] *e B* **558** accepta] accepta *B* **559** Acaba la història e vida dels dos anamorats, ço és, del cavaller París e de Viana, filla del dalfí de França. Empremtada en la insigna ciutat de Gerona a ·v· de juny, any mil·cccc·lxxxv· *G*

Bibliografia citada

Obres literàries:

- Andrómeda y Perseo* = Pedro Calderón de la Barca, *Andrómeda y Perseo*, ed. José María Ruano de la Haza, Universidad de Navarra, Pamplona, 1995.
- B = París e Viana*, Diego de Gumiel, Barcelona, ca. 1497, incunable de la Biblioteca de Catalunya. A la *Memòria Digital de Catalunya*: <<http://mdc.cbuc.cat/index.html>>.
- Blanquerna* = Ramon Llull, *Libre de Evast e Blanquerna*, 3 volums, ed. Salvador Galmés, Barcino, Barcelona, «ENC A 50-51», 1935.
- Cárcel de amor* = Diego de San Pedro, *Cárcel de amor*, ed. Carmen Parrilla, Crítica, Barcelona, 1995.
- Cobles de senta Agnes* = «Cobles fetes en laor de la beneyta senta Agnes», ed. Jaume Massó Torrents, *Cançoner sagrat de vides de sants*, Societat Catalana de Bibliòfils, Barcelona, 1912, pàg. 301. Al *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana*: <<http://rialec.unina.it>>.
- Crònica*, de Desclot = Bernat Desclot, *Crònica*, 5 volums, ed. M. Coll i Alentorn, Barcino, Barcelona, «ENC A 62, 63, 64, 66 i 69 », 1950.
- Crònica*, de Muntaner = Ramon Muntaner, *Crònica*, ed. E. B., Barcino, Barcelona, «Col·lecció popular Barcino», 1927-1951.
- C&G = Curial e Güelfa*, ed. Lola Badia i Jaume Torró, Quaderns Crema, en premsa.
- Daurel et Beton = Daurel et Beton*, ed. Charmaine Lee, Pratiche Editrice, Parma, 1991. Al *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana*: <<http://rialec.unina.it>>.
- De arte venandi cum avibus* = Frederic II, «*De arte venandi cum avibus*». *L'arte di cacciare con gli uccelli*, ed. Anna Laura Trombetti Budriesi, Laterza, Bari, 2000.
- El cavaller del lleó* = Chrétien de Troyes, *El cavaller del lleó*, trad. Meritxell Simó, Quaderns Crema, Barcelona, 2001.
- El «Dezir a las syete virtudes»* = Francisco Imperial, *El «Dezir a las syete virtudes» y otros poemas*, ed. Colbert I. Nepaulsingh, Madrid, 1977, pàg. 21.
- Epístola del Preste Joan = La lettre du Prêtre Jean: les versions en ancien français et en ancien occitan*, ed. Martin Gosman, Bouma's Boekhuis, Groningen, 1982.
- Espill* = Jaume Roig, *Llibre de les dones o Spill*, ed. Antònia Carré, Quaderns Crema, Barcelona, 2007.
- Ètica* = Aristòtil, *Ètica nicomaquea*, 2 volums, trad. Josep Batalla, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1995.

- Flamenca* = *Le Roman de Flamenca d'après le manuscrit unique de Carcassonne*, ed. Paul Meyer, Delpech, Besiers, 1865.
- Floris i Blancaflor* = *Le conte de Floire et Blancheflor*, ed. Jean-Luc Le Clanche, Champion, París, 1983.
- Fiammetta* = Giovanni Boccaccio, *Elegia di Madonna Fiammetta*, ed. Carlo Delcorno, *Tutte le opere*, V, dir. Vittore Branca, Arnoldo Mondadori, Milà, 1994.
- Filocolo* = Giovanni Boccaccio, «Il Filocolo», ed. Antonio Enzo Quaglio, *Tutte le opere*, I, dir. Vittore Branca, Arnoldo Mondadori, Milà, 1967.
- Fraire de joi* = «Fraire de joi e sor de plaser», ed. Gabriel Ensenyat i Pujol i altres, *Cançoner Aguiló*, facsímil, Societat Arqueològica Lul·liana, Palma, 2000, pàgs. 352-411. Al *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana*: <<http://ww.riale.unina.it>>.
- Fronchino e Brisona* = *Fronchino e Brisona*, ed. Annamaria Annicchiarico, Adriatica Editrice, Bari, 1990. Al *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana*: <<http://ww.riale.unina.it>>.
- G* = *Història de París e Viana*, Diego de Gumiel, Girona, 1495, facsímil de l'incunable de la Biblioteca de Copenhagen, Diputació de Girona, 1986.
- Grisel i Mirabella* = Juan de Flores, *Grisel y Mirabella*, ed. Maria Ciccarello di Blasi, Bagatto Libri, Roma, 2003.
- Heroides* = Publi Ovidi Nasó, *Heroides*, trad. Adela Mª Trepal i Anna Mª de Saavedra, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1927.
- Jacob Xalabín* = *Història de Jacob Xalabín*, ed. Arseni Pacheco, Editorial Barcino, Barcelona, «ENC A 93», 1964.
- Jean de Saintré* = Antoine de La Sale, *Jehan de Saintré*, ed. Jean Misrahi i Charles A. Knudson, Droz, Ginebra, «TLF 117», 1978.
- La Celestina* = Fernando de Rojas, *La Celestina: tragicomedia de Calisto y Melibea*, ed. J. Lobera i altres, Crítica, Barcelona, 2000.
- La faula* = Guillem de Torroella, *La faula*, a cura d'Anna Maria Compagna, Edicions UIB i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. Al *Repertorio Informatizzato dell'Antica Letteratura Catalana*: <<http://riale.unina.it>>.
- Lais* = Maria de França, *Lais*, trad. de Joan Jubany, Quaderns Crema, Barcelona, 1991.
- Lancelot en prosa* = *Lancelot: roman en prose du XIII siècle*, 9 volums, ed. Alexandre Micha, Droz, Ginebra, «TLF 247, 249, 262, 278, 283, 286, 288, 307 i 315», 1978-1983.

- Llibre de meravelles* = Ramon Llull, *Llibre de meravelles*, II, ed. Salvador Galmés, Barcino, Barcelona, «ENC A 38», 1932.
- Llibre de caça* = *Libre de casa o Libre de animals de casar*, ms. 505, Biblioteca General Històrica de la Universitat de València, finals del s. XV.
- Lo somni* = Bernat Metge, *Lo somni*, ED. Stefano Maria Cingolani, Barcino, Barcelona, «ENC B 27», 2006.
- March = Ausiàs March, *Per haver d'amor vida. Antologia comentada*, ed. Francesc J. Gómez i Josep Pujol, Barcino, Barcelona, «Biblioteca Barcino», 3, 2008.
- Metamorfosis* = Publi Ovidi Nasó, *Les metamorfosis*, 3 volums, trad. Adela Maria Trepà i Anna Maria de Saavedra, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1929-1932.
- Miles gloriosus* = Plaute, *El mercader. El militar fanfarró*, trad. Marçal Olivà, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1949.
- Oliveros de Castella* = *Libros de caballería. Oliveros de Castilla y Artús de Algarve. Roberto el Diablo*, ed. Alberto Bleca, Juventud, Barcelona, 1969.
- Pierres*= «Pierres de Provença», *Històries d'altre temps*, ed. Ramon Miquel i Planas, Barcelona, 1908.
- P&V* = *París e Viana*, present edició.
- P&V*, versió llarga i versió castellana de Burgos = Kaltenbacher: 1904.
- Quixot* = Miguel de Cervantes, *El ingenioso hidalgo de Don Quijote de la Mancha*, ed. Francisco Rico, Destino, Barcelona, 2006.
- Regiment de sanitat* = Arnau de Vilanova, «Regiment de sanitat», *Obres catalanes, volum II: Escrits mèdics*, ed. P. Miquel Batllori, Barcino, Barcelona, «ENC A 55», 1947.
- Remedia amoris* = Publi Ovidi Nasó, *Remeis a l'amor. Cosmètics per a la cara*, trad. Jordi Pérez i Durà, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1979.
- Rudel, Jaufre = Jaufre Rudel, «Non sap cantar qui so non di», *Les cançons de l'amor de lluny de Jaufre Rudel*, ed. Giorgio Chiarini, Columna, Barcelona, 1996.
- Tirant* = Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc (València, 1490)*, 2 volums, ed. Albert Hauf, Tirant lo Blanch, 2004.
- Tractatus de amore heroico* = Arnau de Vilanova, *Tractatus de amore heroico*, ed. Michael R. McVaugh, Universitat de Barcelona, Barcelona, «AVOMO 3», 1985.
- Tragèdia de Lançalot* = Mossèn Gras, *Tragèdia de Lancelot*, ed. Martí de Riquer, Quaderns Crema, Barcelona, 1984.

Tristany = *Le roman de Tristan en prose*, 9 volums, ed. Philippe Ménard, Droz, Ginebra, «TLF 353, 387, 398, 408, 416, 437, 450, 462, 474», 1987-1997.

Viatge al Purgatori de Sant Patrici = Ramon Perellós, *Viatge al Purgatori de Sant Patrici*, Edicions 62, Barcelona, 1988.

Estudis:

AF = Antoni Ferrando, «La traducció catalana de la *Història de les amors de París e Viana*», *Caplletra*, 42, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València, 2007, pàgs. 59-74.

Annachiarico, 1990 = veg. *Fronchino e Brisona*.

Badia-Torró, en premsa = Lola Badia i Jaume Torró, «Curial entre Tristán y Orlando», ponència al congrés de la *Sociedad de Estudios Medievales y Renacentistas* (2008), San Millán de la Cogolla.

Blecua, 1983 = Alberto Blecua, *Manual de crítica textual*, Castalia, Madrid. Reed. 1990.

Cátedra, 1986 = Pedro M. Cátedra, «Estudi literari i tipogràfic», *Història de París e Viana, edició facsímil*, Girona.

Cifuentes, 2006 = Lluís Cifuentes i Comamala, *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Universitat de Barcelona i Universitat Illes Balears, «Col·lecció Blanquerna», 3.

Chabaneau, 1884 = Camille Chabaneau, «Sur quelques manuscrits provençaux perdus ou égarés», *Revue des Langues Romanes*, pàgs. 210-211.

Coville, 1941 = Alfred Coville, *La vie intellectuelle dans les domaines d'Anjou-Provence de 1380 à 1435*, Droz, París.

Colón, 1976 = Germà Colón, *El léxico catalán en la Romania*, Gredos, Madrid.

Curtius: 1999 = Ernst Robert Curtius, *Literatura europea y edad media latina*, 2 volums, trad. de Margarit Frenk Alatorre i Antonio Alatorre, Fondo de Cultura Económica, Madrid.

DCVB = Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 volums, Moll, Mallorca, 1928-1962. Al *Diccionari català-valencià-balear* <<http://dcvb.iecat.net/>>, data de consulta: 24 i 25 d'agost, 3 i 4 de setembre.

Deyermond, 1979 = Alan Deyermond, «Edad Media», dins *Historia y crítica de la literatura española*, dir. Francisco Rico, Crítica, Barcelona.

- Deyermond, 1991 = Alan Deyermond, «Edad Media, primer suplemento», dins *Historia y crítica de la literatura española*, dir. Francisco Rico, Crítica, Barcelona.
- Espadaler, 1984 = Anton Maria Espadaler, *Una reina per a Curial*, Quaderns Crema, Barcelona.
- Frakes, 1988= Jerold C. Frakes, *The Fate of Fortune in the Middle Ages. The Boethian tradition*, E. J. Brill, Leiden.
- Galmés, 1970 = Álvaro Galmés de Fuentes, *Historia de los amores de París y Viana. Edición, estudio y materiales*, Gredos, Madrid.
- Kaltenbacher, 1904 = Robert Kaltenbacher, «Der altfranzösische Roman Paris et Vienna», *Romanische Forschungen*, pàgs. 321-688.
- Leach, 1970 = MacEdward Leach, *París and Vienne. Translated from the French and printed by William Caxton*, ed. MacEdward Leach, Oxford University Press.
- Miquel i Planas, ed. 1904 = *Biblioteca de obretes singulars del bon temps d'nostra lengua materna estampades en letra lemosina*, 3 volums, ed. Ramon Miquel i Planas, Àngel Aguiló, Barcelona.
- Miquel i Planas, ed. 1905 = *Histories d'altre temps. Textes catalans antichs transcrits en ortografia moderna*, ed. Ramon Miquel i Planas, Barcelona.
- Miquel i Planas, ed. 1906 = *Valter e Griselda; La filla del rey d'Hongria; Paris y Viana. Textes catalans antichs transcrits en ortografia moderna*, ed. Ramon Miquel i Planas, Barcelona.
- Miquel i Planas, ed. 1909 = *Novelari català dels segles XIV a XVIII*, 3 volums, ed. Ramon Miquel i Planas, Fidel Giró, Barcelona.
- Miquel i Planas, ed. 1910 = *Històries d'altre temps. Textes catalans antichs, triats entre les produccions de caràcter novelesch escrites en nostra llengua o en ella traduhides durant els segles XIV a XVII. Paris e Viana*, ed. Ramon Miquel i Planas, Barcelona.
- Moll, 1952 = Francesc de B. Moll, *Gramática histórica catalana*, Gredos, Madrid, 1952. Trad. Universitat de València, 1991.
- MP = Modest Prats, «Estudi lingüístic», *Història de París e Viana, edició facsímil*, Girona, 1986, pàgs. 99-111.
- Olson, 1982 = Glending Olson, *Literature as recreation in the later Middle Ages*, Cornell University Press, Ithaca.
- Querol, inèdit = Jordi Querol San Abdon, *Materials per a un diccionari històric del català científic medieval: el vocabulari tècnic de l'art de la falconeria*, treball de

- recerca del Programa de Patologia Veterinària 2003, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Ribera, 1994 = Juan Miguel Ribera i Llopis, «Narrativa sentimental peninsular del s. XV: les raons íntimes del jo», *Revista de lengües y literaturas catalana, gallega y vasca*, Madrid, pàgs. 289-306.
- Riquer, 1990 = Martí de Riquer, *Aproximació a Tirant lo Blanch*, Quaderns Crema, Barcelona.
- Riquer, 1975 = Martín de Riquer, *Los trovadores: historia literaria y textos*, 3 volums, Planeta, Barcelona. Reed. Ariel, Barcelona, 2001.
- Saavedra, 1876 = E. Saavedra, «La historia de los amores de París y Viana», *Revista histórica*, III, 22, pàgs. 13-14.
- Sabaté-Soriano, 2006 = Glòria Sabaté i Laura Soriano, *Història de les amors de París e Viana. Edició i estudi*, Nuova Cultura, Roma.
- Siviero, 1997 = Donatella Siviero, *Tirant lo Blanch e la tradizione medievale. Echi testuali e modelli generici*, Rubbetino, Soveria Mennelli-Messina.
- Thompson, 1966 = Stith Thompson, *Motif-index of folk literature: a classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, flabiaux, jest-books and local legends*, 6 volums, Indiana University Press, Bloomington, London.
- Torró, 2004 = Jaume Torró, «La noblesa, la lírica, la caça i la cortesia», *Mots So Razo*, 3, Castelló d'Empúries, pàgs. 7-15.
- Torró, 2005 = Jaume Torró, «Ausiàs March, falconer d'Alfons el Magnànim», *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Alacant, pàgs. 1521-1538. A *Narpan*: <<http://www.narpan.net>>.
- Torró, 2007 = Jaume Torró, «Pròlegs al cançoner d'Ausiàs March: Ovidi exiliat», *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, III, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 379-424.
- Várvaro, 2002 = Alberto Várvaro, «El Tirant lo Blanc en la narrativa europea del s. XV», *Estudis romànics*, 24, pàgs. 149-168.
- Vergés, 1994 = Gerard Vergés, «Tirant ferit», *Els Marges*, 51, desembre de 1994, pàgs. 83-86.